

פרשנות || בג"ץ אמנם החזיר את פרס ישראל לגולדרייך, אך הותיר פתח להתנכלות לשמאל

במקום להגן על חופש הביטוי הפוליטי, פסק הדין של השופטת וילנר נשען על חוסר העקביות של שרת החינוך. הטענה כי פרופ' גולדרייך קרא להטיל חרם על מוסד אקדמי בישראל משחקת לידי האשמת המדינה באפרטהייד

מרדכי קרמיניצר 29.03.2022 19:21

מסע הייסורים של פרופ' עודד גולדרייך לפרס ישראל הגיע היום (שלישי) לסיומו בעקבות החלטת בג"ץ. אלא שהמסע הזה כלל לא היה צריך להתקיים. הוא לא היה בא לעולם אילו שר החינוך הקודם יואב גלנט היה הולך בעקבות קודמיו, שמעולם לא פסלו מועמד שוועדה מקצועית המליצה להעניק לו את הפרס גם במקרים שבהם המועמד אמר דברים שנויים במחלוקת ופוגעניים. המסע היה מתייטר אילו היה גלנט מבין שכשר החינוך בכלל, ובהקשר של הפרס במיוחד, תפקידו אינו לשמש "פוליטרוק" שמונע את קבלת הפרס ממי שמתנגדים למדיניות הממשלה. שהרי מדובר בפרס ישראל ולא בפרס ממשלת ישראל.

בפסק הדין הביאה השופטת יעל וילנר מדבריו של פרופ' מרטין בובר בטקס הראשון של חלוקת פרס ישראל, ביום העצמאות החמישי. בובר בירך על כך שישראל אימצה גישה שלפיה התרבות אינה כפופה למדינה אלא המדינה מכירה בערך של התרבות העצמאית והמקורית, ולכן הענקת הפרסים לא הותנתה בכל תנאי מלבד הערך האובייקטיבי של תרומת המדען לתחום עיסוקו. יש טעם רב בגישה זו, ששומרת על האופי המקצועי והממלכתי של הפרס מחד ועל חופש הביטוי של המדענים, שאינם מחוייבים לקונסנזוס החברתי, מאידך.

משגילה שר החינוך הקודם גישה אנטי חינוכית והורה למנוע מפרופ' גולדרייך את הפרס, היה על בג"ץ לפסול לאלתר את החלטתו. אלא שהשר ביקש אורכה כדי להגיע להחלטה סופית ובג"ץ הסכים לבקשתו. השר ננעל על עמדתו המקורית, ושרת החינוך שהחליפה אותו, יפעת שאשא-ביטון, החליטה גם היא, אמנם בפרופיל נמוך יותר, למנוע את הפרס מפרופ' גולדרייך בניגוד לעמדתו של היועץ המשפטי לממשלה הקודם.

הקצף על גולדרייך יצא משום שחתם על עצומה שבה נקרא האיחוד האירופי להימנע משיתוף פעולה מדעי ותעשייתי עם מוסדות אקדמיים ישראלים שפועלים בגדה המערבית. זוהי מדיניות מוצהרת של האיחוד, שקיבלה ביטוי מפורש בהסכם שיתוף פעולה שחתמה עמו ישראל - הסכם שהחריג מתחולתו במפורש מוסדות אקדמיים בגדה. הסכם זה אושר בשתי החלטות ממשלה, האחרונה בהן של הממשלה הנוכחית.

הדבר שמדאיג במיוחד הוא החוט הדק שעליו נשענת החלטתה של השופטת וילנר להורות להעניק לגולדרייך את הפרס - העובדה שממשלת ישראל עצמה אישרה החרגה של מוסדות בגדה מההסכם עם האיחוד, החלטה ששרת החינוך שותפה לה כחברת ממשלה. לכן, מצאה השופטת כי החלטת השרה לשלול מגולדרייך את הפרס לוקה בחוסר עקביות המצדיק את פסילתה. נראה כי אלמלא נמצא בסיס לקריאה בהחלטת ממשלה, היה פרס ישראל נמנע מפרופ' גולדרייך. ניתן להניח שווילנר היתה מצטרפת במקרה כזה לשופט נעם סולברג, שלא מצא עילה משפטית להתערב בהחלטת השרה.

השופט יצחק עמית, שהיה שותף לדעת הרוב עם וילנר, היטיב להסביר ששלילת פרס ישראל מאיש אקדמיה בעל שם בשל התבטאויות מזדמנות כאלה ואחרות היא הזמנה לניטור, מעקב ורדיפה אחרי אנשי אקדמיה בישראל. הוא הזהיר כי במדינה החיה על מצוינותה עלולה גישה כזו להיות לרועץ בתחומי המדע ובטווח ארוך היא אף עלולה לפגוע בחוסן הלאומי.

שרת החינוך ופוליטיקאים המבקרים את בית המשפט מציגים את גולדרייך כמי שקרא להטיל חרם על מוסד אקדמי בישראל. בכך הם חוטאים בסילוף המציאות, במחיקת הקו הירוק ובהכנסת אוניברסיטת אריאל לתחומה של ישראל. בסילוף הזה טמונה סכנה רבה. אם אין קו ירוק, אם מדובר ביחידה מדינית אחת, מן הים עד לירדן, הטענות כלפי ישראל כמי שחוטאת באפרטהייד מקבלות חיזוק משמעותי.

נקודה זו מובילה הישר אל "ראשית חטאת", הרי הוא חוק החרם. בעוד שניתן להתווכח בשאלה אם יש הצדקה לאסור על קריאה להחרים את מדינת ישראל, חרג החוק מכיבוד חופש הביטוי ומכל אמת מידה של סבירות, בכך שעשה דין אחד לחרם על המדינה ולחרם על אזור הנמצא בשליטתה. שאלת מעמדם של השטחים הכבושים ומעמדם של מעשי ישראל בהם היא השאלה הפוליטית החשובה ביותר על סדר היום של מדינת ישראל.

גם אם מקבלים את הטענה שחרם הוא אמצעי קיצוני וחריג, אין זה מתקבל על הדעת להגביל את חופש הביטוי המלא בכל הנוגע לשאלה זו. זאת, במיוחד במציאות שבה הממשלה עושה בשטחים כמעט ככל העולה על רוחה, תוך הפרה גסה של המשפט הבינלאומי; כאשר בית המשפט מתחמק מהכרעה בשאלה המשפטית הקריטית של חוקיות מפעל ההתנחלות וכאשר אין מסתתרים עוד מאחורי שיקולי ביטחון וטענת הזמניות. בג"ץ כשל בהגנה על חופש הביטוי הפוליטי כאשר נמנע ברוב דעות מהעמדת חוק החרם על התחום היאה לו, אם בכלל - שטחה של המדינה, ובכך יצר את הבסיס המעוול להתנכלות לפרופ' גולדרייך.

ההלכה הפסוקה שלפיה במקרים חריגים וקיצוניים ביותר רשאי שר החינוך לשלול את פרס ישראל משיקולים שאינם מקצועיים משאירה פתח, שאינו כל כך צר, להתנכל לחוקרים שאינם נמנים על מחנה הימין. לאור עמדתו השמרנית הקיצונית של השופט סולברג ושופטים אחרים ששותפים לה, שר חינוך שיבחר לעשות שימוש בפתח הזה, עשוי - בהתאם להרכב שידון בעניין - לזכות לגיבוי מצד בית המשפט. בכך מעודד השופט סולברג את הפוליטיזציה של הפרס. השמירה על אופיו המקצועי והממלכתי של הפרס ועל חופש הביטוי הפוליטי מחייבים לסגור את הפתח הזה.

